

და ძველებურ შეხედულობის შერყევა ქართველ ერის ეკონომიურ განწყობილებასაც შეეხო, მის ზნეობრივ და გონებრივ ავლადობასაც. ახლა არაფისთვის საიდუმლოა არა მარტო, არამედ მრავალ საუკუნეების განმავლობაში მზერვალე და წრფელ სასოების პატრონმა ქართველმა ხალხმა ეკლესიას თითქმის ზურგი შეაქცია და სრული გულგრილობა გამოიჩინა: ხალხს აღარ აკმაყოფილებ წინანდელი, მანაპაპური რწმენა და ზოგან სრულმა ურწმენოებამ მოიკიდა ფეხი, ზოგან კიდევ ეგრედ წოდებული რაციონალური მიმართულებათა გამეფებულნი. სწორედ ბედნიერია ის განათლებული წრეები ხალხისა, რომელთაც შეუძლიან ამ დიად მოძრაობის სათავეში ჩადგენ და სწორე, გონიერ და ნაყოფიერ გზაზე დააყენონ იგი. ხალხს ხომ თავის თავად გზის გაგება არ შეუძლიან. იგი გრძნობს მხოლოდ, რომ წინანდელი წესი ეხლა გამოუდევარია, მაგრამ რა ცვლილება უნდა მოხდეს და როგორ, — ამისი გამორკვევის ძალღონე მას არა აქვს. სარწმუნოებრივ და ზნეობრივ შეხედულობის შეცვლა და გასწორება, რომელსაც მრავალ საუკუნეების განმავლობაში თვისი მღვდარი მწერლობა, განვითარებული დოგმატიური და საეკლესიო წყობილება აქვს შექმნილი, ძალიან ძნელი და რთული საქმეა. თითოეულ სარწმუნოებრივ და ზნეობრივ შეხედულობასა და დაწესებულებას თავისი წარსული და მნიშვნელობა ჰქონდა. განათლებულ წრეებს მოვლევობაა, შეიგნონ მნიშვნელობა თითოეულ ამგვარ დაწესებულებისა და გამოარკვიონ, აკმაყოფილებს იგი თანამედროვე მოთხოვნებს თუ არა?

ჩვენში კი ერთ მხარესა ჰგნია, ვითომც წირვა-ლოცვის გამშვენიერება და ქადაგების შემოღება აჩერებდეს ურწმუნოებისა და ეკლესიისადმი გულგრილობის გავრცელებას, მეორე მხარე კიდევ დარწმუნებულია. ვითომც საკმარისია ხალხს ჩააგონოთ, — მღვდელი და ხატი რად გვინდაო, რომ რაციონალურმა მიმართულებამ მართლა გაიმარჯვოს. ორივე მხარე შემცდარია იმიტომ, რომ გარეგნობა შინაარსად მიაჩნიათ და ზედაპირული საშუალებით სურთ დიად საქმეს წინ გაუძღვენ. წინადაც ყოველთვის და ყოველგან ასე ყოფილა, რომ ერის მოძრაობისათვის გარკვეულ მიმართულებას განათლებულ წრეებს მიუნიჭებიათ; ასევე უნდა იყოს ჩვენშიაც.

ამ წერილის ავტორს სურდა შეესწავლა, თუ რა ზნეობრივ ნიშნულზე იყო დამყარებული საქართველოში ქველმოქმედება, ვის ჰქონდა ზნეობრივი უფლება ქველმოქმედებით ეცხოვრნა, რა მიზეზის გამო ეხმარებოდა ქონებრივად ქართველი ერი სამღვდელოებასა და მოღაზრებს, როგორ შეიცვალა თანდათან მოღაზრების ორი უმთავრესი აღთქმა და როგორ გადაგვარდა იგი; დასასრულ, რა და რა საქველმოქმედო დაწესებულება არსებობდა ძველ საქართველოში და ვინ იყვნენ მათი დამაარსებლები. ავტორს სურდა მკითხველისათვის ნათლად წარმოედგინა ზნეობრივი და საზოგადოებრივი შეხედულებანი, რომელზედაც დამყარებული იყო ქველმოქმედება და საქველმოქმედო დაწესებულებანი საქართველოში. დასავლეთ ევროპის სამეცნიერო მწერლობაში, მეტადრე საეკლესიო ისტორიის მკვლევართა შორის, ერთი ცრუ აზრი არის გავრცელებული, ვითომც აღმოსავლეთის ქრისტიან ხალხთა ზნეობრივი მოძღვრება მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში შეუცვლელი, სრულებით გაქვეყნებული ყოფილიყოს. ჩვენ დავინახავთ, რომ აღმოსავლეთშიც, განსაკუთრებით საქართველოშიც ზნეობრივი მოძღვრება იმნაირადვე იცვლებოდა და სხვაფერდებოდა, როგორც დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში, რომ საქარ-

ზნეობრივ მოძღვრების ისტორია საქართველოში

წერილი პირველი

ქველმოქმედება და საქველმოქმედო დაწესებულებანი

კარგა ხანია, რაც საქართველოში დიადმა მოძრაობამ იჩინა თავი. ჯერ კიდევ ამ თხუთმეტი წლის წინად ცხადად ეტყობოდა, რომ ჩვენი ხალხის წინანდელი აზროვნობა ირყეოდა და ხალხში ახალი მიმართულება ვრცელდებოდა; ეს მოძრაობა

თველოშიც იბრძოდა ხალხი ზნეობრივ შეხედულების წარმოტების გულისთვის.

ქართველ ხალხის ძირითადი ზნეობრივი შეხედულება სახარების მოძღვრებაზე იყო დამყარებული; ხოლო სახარების ზნეობრივი იდეალი იმაში მდგომარეობდა, რომ ადამიანი ისეთივე სპეტაკი და უნაკლოყო ყოფილიყო, ვითარცა მამა ზეციერი, და დაუმრეტელ სიყვარულით და სათნოებით მოპყრობოდა თავის მოყვასს, მეტადრე უძლურს და გლახკს: მშვიერს, მწყურვალს, შიშველს. სნეულს და სხვა (მათე, XXV, 34-40). სახარებიდან ჩანს, რომ ქრისტეს უზთავრეს ზნეობრივ მცნებას ქველმოქმედება შეადგენდა. მერვეთი ჩაითვლებოდა გლახკად, — ყველა მშვიერ-მწყურვალისთვის უნდა მიეცა კაცს ქველის საქმარი თუ არა? სახარებაში, რამდენადაც მახსოვს, ამის შესახებ არაფერია ნათქვამი, მხოლოდ პავლე მოციქულის მეორე ეპისტოლეში თესალონიკელთა მიმართ ერთი წინადადება მოიპოვება, რომელიც სწორედ ამ საკითხზე გვამღვებს პასუხს. „რადგან იგი ვიყავ თქვენთანა, — სწერს დაუღალავი მოციქული, — მასვე გამცნებდი თქვენ, ვითარმედ უკეთეს ვისმე არა უნებს საქმის, ვიდრე უნებს, რამეთუ მესმის ვითათვისმე, რომელნი იქცევიან თქვენ შორის უწყსოდ: არა რას იქმენ, არამედ მოიოწოლილენ ესე ვითართა უკუტ მათ. გაშვებთ და ვლოცავთ უფლისა ჩუენისა მიერ იესო ქრისტესა, რათა შეუდგომით მუდამოდენ თქვენსა მუდამოდენ“.

პავლეს სიტყვებიდან ჩანს, რომ ყველას ვისაც-კი შრომა და მუშაობა შეეძლო, მოვალე იყო ემუშავა და ისე გამოეკვებნა თავისი თავი მამასადამე, იმ პირებს, რომელთაც მათხოვრობა ხელობად აქვთ არჩეული და მათხოვრობით ცხოვრობენ, არავითარი ზნეობრივი უფლება არა აქვთ ქველმოქმედების იმედი ჰქონდეთ, იმიტომ რომ „უკეთეს ვისმე არა უნებს საქმის, ვიდრე უნებს“.

დახმარების ღირსი იყო მხოლოდ უძლური, სნეული ან ბუნებითი ნაკლის პატრონი. ამ ჯგუფის გარდა ქველმოქმედების მიღების ზნეობრივი უფლება იმ პირებსა ჰქონდათ, რომელნიც, თუმცა სინიდიხიერად შრომობდნენ, წილებზე უფლებს იღებდნენ, მაგრამ მაინც ხელმოკლედ, ღარიბად იყვნენ წერილ შეილებისა გამო, ან არა და ქადაგება და მოძღვრება ქრისტიანთა კრებულში იმდენ დროს ათმეფდათ, რომ ლუკმა პურის საშოვნელად მუშაობისათვის მოცალეობა აღარა ჰქონდათ. თვით იესომ ამცნო თავის მოწაფეებს, რომ მქადაგებელსა და მახარებელს ზნეობრივი უფლება აქვთ დახმარების მიღების, მართალია, მოძღვრება აუკრძალა თავის მოწაფეებს, რომ ქადაგებაში რაიმე საფასი გამოერთმიათ, მაგრამ დაავალა, ნუ წაიღებთ, — „ნუცა ვაშკარანსა გზასა ზედა, ნუცა ორსა საშოსელსა, ნუცა ხამლთა, ნუცა კუერობსა, რამეთუ ღირს არს მუშაკი სისხიდელისა თვისისა. (მათე, X, 10).“

ლუკა მახარებელს უფრო ვრცლად და უკეთესად აქვს მოყვანილი ეს იესოს სიტყვა: „მასვე სახლსა შინა იუენით, მსჯელობით და მსჯელობით მათ თანა, რამეთუ ღირს არს მუშაკი სისხიდელისა თვისისა (ლუკა, X, 7).“ ამაირსავე მცნებას მისდევდნენ მოციქულების დრო, მხოლოდ პავლე მოციქულმა შეისცავლა ცოტა ეს ჩვეულება: „არა უწყითა, — ჰკითხავს იგი კორინთელთ, — რამეთუ რომელნი იგი ბაგინსა მსახურებენ, ბაგინისაგან მსახიან? და რომელნი საკურთხეველსა წინაშე მსდგანენ, საკურთხეველისაგან ნაწილი განილიან? ვერცა უფალმან მკრძანა, რომელნი იგი სახარებასა მიუთხრობენ, სახარებისაგან ცხოვრება, ხოლო მე არა რა ვისმე ამთავნა, (კორინთელთა, IX, 14—16).“

პავლეს ერთ სხვა თავის ეპისტოლეში მოყვანილი აქვს ის მოსაზრება, რომლის გამოსახილთაც მას არ სურდა, რომ სხვისაგან გამოსაკები აეღო. „თქვენ უწყით, — მგონია თქვენ, — ვითარ იგი ღირს ბაძვად ჩუენდა, რამეთუ არა რაა უკერო ვკავთ თქვენს შორის, და არადა გუდა პურა ვასკანმე მსჯელობით, არამედ შრომითა და რეგნებითა დამე და დღე ვაქმობით, რათა არავის თქვენსა დაუშალო... რამეთუ რადგან იგი ვიყავ თქვენთანა, მასვე გამცნებდი თქვენ, ვითარმედ უკეთეს ვისმე არა უნებს საქმის, ვიდრე უნებს“ (ბ. თესალონიკელთა, III, 7—10).

პავლეს ამ ორ სიტყვიდან შეიძლება ადამიანმა დაინახოს, რომ დაუღალავ მოციქულს არ უნდოდა „სახარებისაგან ცხოვრება“, ე. ი. ქადაგების გამო სასყიდელი აეღო ხალხისგან ერთის მხრივ იმიტომ, რათა არავის დაუძმობოთ, არავინ შეეწუხო, — ეს რასაკვირველია პირადი ზნეობრივი მოსაზრება; მეორეს მხრივ იმის გამო, რომ „უკეთეს ვისმე არა უნებს საქმის გაკეთება და მუშაობა, უფლებს არა აქვს, რომ ლუკმა პური კამოსო“, — ეს, რასაკვირველია, ობიექტური, ზოგადი ზნეობრივი მცნებაა.

მართლაც როცა კი პავლე ქადაგებისაგან მოიკლიდა ხოლმე, მაშინვე თავის ხელობას შეუდგებოდა და კარვებს აკეთებდა ხოლმე; ავი ამიტომ შეეძლო მას მიტელინელთა მიმართ თამამად ეთქვა: თქვენ თვით უწყით, რამეთუ სხსრსა მას ჩემსა და რომელნი იყვნენ ჩემთანა ხელნი ესე ჩემნი მსახურადესო“ (საქმე მოციქულთა, XX, 34).

ამგვარად, თუმცა პავლე მოციქული იმ აზრისა იყო, რომ მქადაგებელსა და მოძღვარს უფლება ჰქონდა კრებულისა ან სამწყსოსაგან სასყიდელი და დახმარება მიეღო, მაგრამ პირადად მას უკეთესად მიაჩნდა რომ, სამღვდლოებას უსასყიდლოდ და უანგაროდ ესამსახურა სამწყსოსათვის; მაშასადამე, მწყემსს მხოლოდ განსაკუთრებულ გაკირვების დროს უნდა მიეშართა კრებულისათვის. კვირის ან ეპისკოპოსის (მე-III საუკ.) წერილებიდან ჩანს, რომ უძველეს ხანაში, ქრისტიანობის პირველ საუკუნეების განმავლობაში, სწორედ ამ მცნებას მისდევდნენ და მწყემსნი ცდილობდნენ თავიანთ შრომით გამოეყვებათ თავიანთი თავი. ამიტომ თითქმის ყველაფერი, რასაც-კი მორწმუნენი სწირავდნენ ხოლმე კრებულს საქველმოქმედოდ, განსაკუთრებით ღარიბ-ღატაკსა და გლახკს ახმარებდნენ ხოლმე.

მაგრამ თანდათან საქმის მდგომარეობა იცვლებოდა; მღვდლებსა და დიაკვნებს იმდენი საქმე დაწევთ თავზე, როცა ქრისტიანობა საყოველთაოდ გავრცელდა და ნებადართულ სარწმუნოებად იქმნა აღიარებული, რომ ლუკმა პურის საშოვნელად აღარ სცალოდათ და ხელობისათვის თავი უნდა დაენებებიათ. ამის გამო თანდათან სამღვდლოება იძულებული გახდა სამწყსოს ქველმოქმედებისათვის მიემართა და იქიდან მიეღო სასყიდელი და გამოსაკები. მაშინ შემოიღეს გლახკებისა და სამღვდლოების სიების შედგენა და ამ სიების მიხედვით, რომლებსაც ლათინურად *matricula*, *canon* („მატრიკულა“ ანუ „კანონი“) ერქვა, უნაწილებდნენ ხოლმე კრებულის შემოწირულობას.

კრებულის ანუ ეკლესიის ქველმოქმედებით, მაშასადამე, პირველ ხანაში მხოლოდ გლახკნი და სამღვდლოება იკვებებოდა; გლახკები — სინანულისა და ქრისტეს მიერ სიყვარულის გამო იღებდნენ დახმარებას, სამღვდლოება — ვითარცა შრომის გასამრჯელოს. მაგრამ უძველეს დროსვე*) ქრისტი-

*) A. Harnack Entstehung des Mönchtums, Sitz. B. d. Königl. preussisch. Akademie d. Wissenschaften zu Berlin 1891, S. 390—1.

ნეთა კრებულებში ისეთი პარებიც იყვნენ, რომელთაც ქალწულებისა და სიგლახაკის აღთქმა ჰქონდათ დადებული და ზნეობრივ სისპეტაკის დაცვა სურდათ. სოფლიდან სოფლად, ქალაქიდან ქალაქად დადიოდნენ ისინი და ქადაგებასა და ეკლესიის საქმეებს ემსახურებოდნენ. მიმოსვლასა და ქადაგების დროს ს ხარების მცნებისამებრ მათ თან ახლდნენ არ მიჰქონდათ ხოლმე საგზაოდ და ზოლოდ ქრისტიანეთა დახმარებით იკვებებოდნენ. მაგრამ თანდათან, როცა მღვდლობა მხოლოდ ხელდასმულებს შეეძლოთ მიეღოთ, ხოლო მოძღვრების უფლება მარტოოდენ განსაკუთრებულ ცოდნით ილტურვილ პირებს ჰქონდათ, ამ ორივე სქესის ქალწულების აღმთქმელთა ქრისტიანეთა კრებულსა და საზოგადოებაში საქმე აღარაუფერი ჰქონდათ, მათს მიმოსვლასა და მოღვაწეობას ერში მნიშვნელობა და მიზანი დაეკარგა,*) მით უმეტეს, რომ ხალხში სიარულისა და ტრიალის დროს ბევრჯერ ჩავარდებოდნენ ხოლმე განსაცდელში და ქალწულების აღთქმის ასრულება და დაცვა უძნელავებოდათ კვიპრიანე ეპისკოპოსის წერილებიდან ჩანს. რომ მე-III საუკუნეში ეს ქალწულნი ხშირად ერისკაცებზე უარესად იტყუოდნენ და მკუშობდნენ**). მაშინკი ერთმა ჯგუფმა, დაინახა რა ის განსაცდელი, რომელიც ქალწულ აზრის მისწრაფების გაქარწყლებას უქადდა, ისევ უდაბნო არჩია წუთისოფელს და უდაბნოში გაიხიზნა, რომ მაცდური ქვეყანა თვალისაგან მოეშორებინა.

აშინაირად გაჩნდნენ მეუდაბნოენი. ამ ახალმა მოღვაწეობამ დიდი გავლენა იქონია ქრისტიანეთა საზოგადოებაზე და ბევრი მიმბაძველიც გამოუჩნდა. მეუდაბნოენი სტოვებდნენ კერძო საკუთრებას, მიწა წყალს და მხოლოდ ახლომდებარე ადგილების მცხოვრებნი აწვდიდნენ ხოლმე ცოტაოდენ სურსათს. მართალია, მეუდაბნოენი ცდილობდნენ, რომ მწვანოილეულობით და ხილით, რასაც კი მიდამოებში იპოვნიდნენ, წასულიყვნენ იოლად, — ასეთ ბერებს მოძღვრებს ეძახდნენ კიდევც, — მაგრამ ერისკაცთა ქველმოქმედებას და თანაგრძნობას რომ მოკლებულნი ყოფილიყვნენ, ისინი ვერ გასძლებდნენ; ერთის სიტყვით მეუდაბნოენი და მონაზნებიც მიემატნენ იმ ჯგუფს, რომელიც საზოგადოების ქველმოქმედებით სარგებლობდა; სამღვდლოებას შემდეგში გუჩინეს განხილვად მუდმივი საზრდო, ჯამაგირი, გლახაკები და მონაზნები-კი წინანდებურად ქრისტიანეთა ქველმოქმედებით იკვებებოდნენ. გლახაკებსაცა და მონაზნებსაც ქველმოქმედებას იმიტომ აძლევდა საზოგადოება, რომ ორივენი უსახსრო და ღარიბები იყვნენ. მაგრამ ეს კი უნდა სთქვას კაცმა, რომ ამ ორ ჯგუფის მღვდლობის შორის დიდი განსხვავება არსებობდა. ოღონდაც. გლახაკები თავისდაუნებლიედ იყვნენ ღარიბი და უსახსრო: ან რაიმე სხეულის ნაკლის გამო, ან არადა წერილშვილობის მიზეზით; მონაზნები კი თავიანთ ნებაყოფლობით, საკუთარის სურვილით იყვნენ ღარიბი და უსახსრო: მათ შეძლება ჰქონდათ, მაგრამ თითონვე აირჩიეს სიგლახაკე და სიღარიბე იმიტომ, რომ ამწაირად, მათის აზრით, ზნეობრივად სრულნი და უმანკო გამაღარიყვნენ. ამისდაგვარად გლახაკებს მთელი ქრისტიანეთა კრებული, ეკლესია ეხმარებოდა ხოლმე, მონაზნებს კი კერძო პირები, თითოეული გულშემატკივარი და თანამგრძნობელი.

(შემდეგი იქნება).

აჟ. ჯაფარიშვილი.

*) ibid გვ. 383.

**) ibid გვ. 382—3.

ზნეობრივ მოძღვრების ისტორია

საქართველოში

წერილი პირველი

ქველმოქმედება და საქველმოქმედო დაწესებულებანი.

(გაგრძელება)

დავანებოთ თავი სამღვდელოებას და გამოვარკვიოთ ის საკითხი, თუ რა ზნეობრივ მოძღვრებით ხელმძღვანელობდნენ, როცა გლახაკებსა და მონაზნებს ქველმოქმედებას აწვდიდნენ.

საქართველოში ამ უკანასკნელ დრომდისა ც-კი შეხედებოდა ადამიანი მონაზნობის უძველეს წესს: აქა-იქ ეკლესიებთან ყოველთვის შეიძლება აღამიანს ენახა ისეთი პირნი, რომელთაც ქალწულობისა აღთქმა ჰქონდათ დადებული, თუმცა საეკლესიო წესით ისინი მონაზნებად აღკვეცილნი არ იყვნენ ხოლმე. მაგრამ მეუდაბნოება ჩვენშიც და სომხებშიც, ვგონებ, ასურეთის ზეგავლენის წყალობით უნდა გავრცელებულიყოს. სომხეთის მონაზნობის ასურეთისგან მომდინარეობას ცხადად ამტკიცებს სომხური სახელი მონაზონისა, სახელდობრ სიტყვა „ჰბელა“, — იგი ასურული სიტყვაა და თავდაპირველად აღნიშნავდა „მწუხარეს“, ხოლო შემდეგ მონაზონს ეძახდნენ. ჩვენს მწერლობაში, რამდენადაც ვიცით, ეს სიტყვა არ მოიპოვება, მაგრამ გრიგოლ ხანძთელი ისე ახასიათებს მონაზნობის მიზანსა და მისწრაფებას, რომ მკვლევარს უნებლიეთ მოაგონდება ზემომოყვანილი ასურული მონაზონის სახელი. გრიგოლ ამბობს, მონაზნები ისინი არიან, რომელთაც მოპრიდეს საშუებელთა საწუთროსათა ნებისთ და აღიჩიეს ღმრთისთვის მწუხარება ადგილთა გლოვისათა, მსგავსად პირველთა მათ მამათა წმიდათა“... (გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება, პრ. მარის გამოცემა, ТЕРСТЫ И РОЗЫСК. წიგნი VII, გვ. 31). ხანძთელი არქიმანდრიტის განმარტებით მონაზონებმა აღიჩიეს ღმრთისთვის მწუხარება, მაშასადამე ისინი „მწუხარენი“ ყოფილან, ხოლო ასე, როგორც ნათქვამი იყო, მონაზონებს ასურელები ეძახდნენ.

ქართული საეკლესიო გადმოცემაც ჩვენებურ მონაზონობის წყაროდ ასურეთს ასახელებს: პირველი მეუდაბნოენი საქართველოს ათცამეტი ასურელი მამები იყვნენ. სამწუხაროდ, ამათი ცხოვრებანი რომელთაც ჩვენმდის მოაღწიეს, ხელმეორედ გადაკეთებული და უზინაარსოა, ამიტომ მკვლევარს არ შეუძლიან რაიმე ჩვენი ისტორიისათვის გამოსაღვარი დასკვნა გამოიყვანოს ასურელ მამათა ცხოვრებიდან უძველეს დროს საქართველოში თუ გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების ავტორი არა სცდება, მეუდაბნოება იყო განსაკუთრებით გავრცელებული: ეს შემდეგ სიტყვებიდანა ჩანს, „ვიდრე მოსვლამდ გრაგოდ მწყემსისა მის კეთილისა მხეტაგან უხილავთა ღრდევინი მტრეჯნი იგი ცხოვარნი ქრისტესნი განბნულ ივნენ თითოა ანუ ოროა სიერგეს მას უდაბნოსა: ხოლო მოსვლას წმიდისა გრაგოდისა ცხოვარნი იგი განმკლეს“ (ibid. გვ. 10) როცა გრიგოლმა პირველი ეკლესია ააშენა უდაბნოში, „მას ყმისა უოველთა მათ წმიდათა უდაბნოსა მან იწვეს წმიდათა მამათა მონასტრებისა ჩმებად და წმიდათა კედესათა“ (ibid. იე — იხვ).

მე-VIII—IX საუკუნემდე, მაშასადამე, მანამ ხანძთელი არქიმანდრიტი სამონასტრო მოღვაწეობას შეუდგებოდა, საქართველოში მარტომყოფელნი და მეუდაბნოენი ყოფილან, ხოლო გრიგოლის მაგილით ისე მოუხიბლავს მაშინდელი მოწესენი, რომ სხვებსაც მიუბრუნებდა და სამონასტრო წყობილება

შემოუღიოთ. რასაკვირველია, შეიძლება ამ შემთხვევაში ხანძრულ მოღვაწის ცხოვრების ავტორს მეხსიერებამ უღალატა, შესაძლებელია სამონასტრო წესწყობილება აქა-იქ საქართველოში წინადაც ჰქონოდათ, მაგრამ მაინც იმის ცნობა სამართლიანად უნდა ჩაითვალოს იმით, რომ საზოგადოდ და საყოველთაოდ ეტყობა, სამონასტრო წესწყობილება საქართველოს გრიგოლ ხანძთელის დროს გავრცელებულა. მეუღაბნო-ენი-კი, როგორც ხანძთელ მამის ცხოვრებიდან ჩანს, „იზრდებოდეს მშობართა სახელ მწუხანილობითა და ხალხთა, ხოლო რომელნიმე მცირითა პურითა“ (ibid. ვ—ზ.)

ჩვენ ვხედავთ, რომ მეუღაბნოეთათვის სულ მცირედი საკვებად საკმარისი იყო რასაც დედაპირა აღმოაქცევდა ხოლმე, იმისი კმაყოფილი იყვენ; ზოგნი ხელობას კიდევ მისდევდნ და ამით ირჩენდნ თავიანთ თავს (ეკლსაქმარი, ibid. ზ). საზოგადოების დამარება საჭირო იყო ისეთ მეუღაბნოეთათვის, რომელნიც „პურსა სკამდენ“ ხოლმე. ისინი ცდილობდნ, რომ არავინ შეეწუხებიათ და თავიანთი თავი თითონვე გამოეყვებათ. გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში მოთხრობილია, მაგალითად—ერთმა, მოხუცმა მეუღაბნომ, რომ ახალგაზდა გრიგოლი შეტეხეწა, დაბერებული ხარ და ახლა მე გემსახურებო, უარი უთხრა: მე მინდა ნებითა ღმრთისათა ვიდრე საკუდადამდე ივთ გსმხურა თავსა ჭმსა“ (ib. თ), რომ დადებული აღთქმა პირნათლად ავისრულო. ერთი სიტყვით მეუღაბნოენი ბეჯითად ასრულებდნ ქალწულებისა და სიგლახაის აღთქმას: ისინი სოფელს გაექცნ და უღაბნოში სრულს სიღარიბეში, ყოველგვარს სარჩო-ქონებას მოკლებულნი ცხოვრობდნ, რომ ზნეობრივად სპეტაკი და სრული ყოფილიყვენ. მათ ნებაყოფლობით აირჩიეს უპოვარება და სიღარიბე და სინიღისიერადაც ასრულებდნ დადებულ აღთქმას და, რამდენადაც შეიძლებოდა, თავის შრომით ცხოვრობდნ. ოღონდაც,—მათ უფლება ჰქონდათ, თავიანთ თავისათვის „გლახაკი“ დაეძახნათ. მხოლოდ იშვიათად მიჰმართავდნ ხოლმე ქველმოქმედებს.

გრიგოლ ხანძთელის დროს მონასტრების აგებას ყველგან საქართველოში გულმოდგინედ შეუდგნ. სამონასტრო ტიპიკონი გრიგოლმა თითონ შეადგინა და შედგენის დროს სხვა და სხვა საბერძნეთისა და პალესტინის გამოჩენილ ლავრების წესდებებით იხელმძღვანელა (ibid. ით, კ); მონასტრებში თუმცა მკაცრი წესი იყო შემოღებული, მაგრამ მეტის-მეტად და დადაპარბებულ სიმაკაცის მოტრფიალე, როგორც ჩანს, ხანძთელი არქიმანდრიტი არა ყოფილა პირიქით, ცხადად ჩანს, რომ იგი ყოველთვის ცდილობდა, მონასტრის ადგილი მშრალი და წმინდა ჰაერიანი მხარე ყოფილიყო, ზომიერი ჰავა, სადი, ცივი და გემრიელი წყაროს წყალი ჰქონოდა (ibid. იზ, კგ. კდ.) რომ მონაზნისათვის დიდებულ აღთქმის ასრულება მეტის მეტად ძნელი არ ყოფილიყო; ამიტომაც არის, რომ ქართულ მონასტრებს ზმეტეს შემთხვევაში საუცხოვო მდებარეობა აქვთ: მაღლობ, თვალწარმატ მშენიერ ადგილებზეა აშენებული და სრულის მკურნალობით არის მოცული.

გრიგოლის მაგალითმა დიდი მოძრაობა გამოიწვია, მიმბაძავი ბევრი გამოჩნდა, ახალ მონასტრების შენება ლეთისნიერ საქმედ გადიქა და ხალხიც ბლომად მოაწყდა. რასაკვირველია, უმიწაწყლოდ, რაკი კერძო საკუთრება არა ებადათ რა, მეტად ძნელი იყო ცხოვრება: ხელსაქმარით თავიანთი თავი გამოეყვებნთ თუ სამონასტრო შენობები და ეკლესიები აეგოთ?

ცალკალკე ცხოვრების დროს, როცა მეუღაბნოებს არც საერთო თავშესაფერი მოეპოვებოდათ, არც სამღალაქელო, კერძო საკუთრების უქონლობა და სიღარიბე ისე საგრძნობელი არ იყო, როგორც შემდეგში, როცა მონაზნები ერთად იყვენ შეკრებილნი და მოთხოვნილება შესაფერისად გართულა სამონასტრო შენობის აგების დროს მონასტრების დამფუძნებელნი იძულებული იყვენ საერო კაცებისთვის დახმარება ეთხოვნათ; ლუკმაპურის და სურსათის საწოვნელადაც მონაზნებისათვის საჭირო იყო, რომ მონასტრის ერთი ნაქერი მაწა მაინც ჰქონოდა, რომ ბერებს მოეხნათ, დაეთესათ, მოემკათ და თავის ოფლით გამოეყვებნათ თავიანთი თავი. ჩვენ ვხედავთ, მართლაც, რომ გრიგოლი ხანძთელი ერთმა ხლობელ დიდებულ აზნაურს სთხოვს, მონასტრის სახნავი მიწები შემოსწარეო (ibid. იგ—ი) ასეთისავე თხოვნით ხანძთელმა მამამ ბაკრატ კურაპალატსაც მიჰმართა (ibid. კა—კთ). ერისკაცები მონასტრების დამაარსებლებს თხოვნას სიამოვნებით ასრულებდნ. თანდათან მონასტრებს ნაჩუქარი მამულები ემატებოდათ და სამონასტრო საკუთრება გაუჩნდათ

ერთი სიტყვით, ჩვენ ვხედავთ, რომ, როცა მეუღაბნოება სამონასტრო წესად შეიცვალა, მონაზნები იძულებული იყვენ სრულ საგლახაკისა და სიღარიბის ცხოვრების იდეალის განხორციელებისათვის თავი დაენებებინათ და საზოგადო სამონასტრო საკუთრება, მამული შეეძინათ. მაგრამ ძირითად ზნეობრივ მოძღვრებას არ იცოწყებდნ: მონაზნები თითონ მუშაობდნ ხოლმე სამონასტრო მამულებში ვენახსა და ბაღებში, ხე—ტყეს თითონ სჭრიდნ და მოჰქონდათ (ibid. კდ. ნდ) ასე იყო ათონის ქართველებს მონასტრშიაც ვენახებში და მინდვრად ცელვისა და მკის დროს, საბლო-სნობში და ბოსელში ერთი სიტყვით ყველგან თითონ ბერები მუშაობდნ. გიორგი მთაწმინდელი მოკვიტხობას: „ყოველსა მანა შერგბოდას და ვინათგან ვოგდნა იქმოდეს, არა უმძიმეა, არამედ უდრტყნველად და სხარადით იქმოდეს“ (იოანე და ექვთუმეს ცა, საეკლესიო მუზეუმ. გამოც. გვ. 48) მონაზნები, მაშასადამე, ცდილობდნ, რომ ჰაველი მოციქულის ზნეობრივი მცნება „ვისაც არა უნებნ საქმის, ნუცა ჰსკამს“—სკინიღისიერად ასრულებინათ. ისინი წინანდებურად თავიანთ თავს „გლახაკს“ ეძახდნ, მაგ. გრიგოლ ხანძთელი ბერების შესახებ ამბობს: „ჩუნ გლახაკთა მამართ“ (ცხოვრება, გვ. კვ). ექვთიმე მთაწმინდელი კიდევ ყოველთვის ლაპარაკობდა ხოლმე: „ჩუნ კაცი ღართ გლახაკნი და უცხო-ნიო“ (ცხოვრება, გვ. 48). მონაზონი და გლახაკი, მაშასადამე, ურთხა და იგივეს ნიშნავდა; ასეთი მნიშვნელობის იგივეობა გვიჩვენებს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სრულს სიღარიბესა დი უპოვარებას ქართველ ბერის აღთქმაში; ამ მხრივ ხანძთელ არქიმანდრიტს შემდეგი სიტყვები აქვს გამოთქმული: „განგებასა ღმრთისისა ესე ზეჯება აქეს რაათა წმიდათ მთა უღაბნოთა მონასტრისა კელითა გლახაკთათა და მანნეს. რამელრისა სრულად თქისუფად იქმნეს სოფლისა სც კრისა-გან: დაღაცათუ წმიდათა უღაბნოთა კელმწიფენი ილწიან. ხოლო წოდებად სახელი გლახაკთა ჯერ ირინა ქრისტემან მსწებასა წმიდათა მონასტრისათა, არამედ მისცა ღმერთმან კელმწიფება მორწმუნეთა მეფეთა აღმწებად საყდართა საეპისკოპოსოთა“ (გრგოლ ხნძ. ცა, ibid. კდ—კე).

სიგლახაკის აღთქმა და განხორციელება მონაზონებისათვის მაინც როგორც სჩანს ჯერ კიდევ იდენად ძლიერი ყოფილა რომ მიმინდელ საეკლესიო მწერალსა და მოღვაწეს არც კი

შეეძლო ეფიქრნა, რომ ოდესმე მეფეთა ხელითაც შეიძლება დეს მონასტრების აშენება; არა. იგი აპტიცებდა ღვთის განგებასა სურდა, რომ მონასტრების აშენება მხოლოდ გლახაკთა ხელით მომხდარიყო, იმიტომ რომ გლახაკნი „სრულად თავისუფალნი არიან სოფლის საცთურისაგან“, ამიტომ რომ მხოლოდ სრული სიღარიბის დროს შეეძლო, მაშინდელ შესვლადებისაშვებ, ზნეობრივად უმწიკლადი ეთფიქრებოდა მანა. გრიგოლის სიტყვით, ღმერთმა მეფეებს მარტოოდენ საეპისკოპოსო ეკლესიების აშენების უფლება მიანიჭა. ცხადია, ხანძთელ არქიმანდრიტს ჯერ არა სცოჯნია, რომ მეფეებიცა და კერძო პირებიც სწორედ განსაკუთრებით ღლიდარი და შეძლებული აზნაურები და მოხელეები აშენებდნენ ხოლმე შემდეგ საუკუნეებში მონასტრებს, რომ მე-XI—XII საუკუნეებიდან დაწყებული ახალ მონასტრების მომეტებული ნაწილი სულ კერძო პირების აგებული იყო და საპატრონოდ ითვლებოდა. გრიგოლ ხანძთელის დროს მეფეებს საეპისკოპოსო ეკლესიების აშენების გარდა შეეძლოთ მონასტრებისათვის ეზრუნათ და ეღვაწნათ. ესეც დიდი ცვლილება იყო: წინად ხომ მეუღაბნოენი სხვის დახმარებისა და ზრუნვას სრულებით უარსა ეთფდნენ

კაცი რომ დაუფიქრდეს, ცხადად შეამჩნევს, რომ მონაზნები ცდილობდნენ როგორმე შეენარჩუნებინათ თავიანთი უმთავრესი დი ძირითადი აღთქმა, — სრული სიგლახაკე და თავისი ოფლით ლუკმა პურის კამა, საშინასტო წესწუბილების დროს სრულ სიღატაკეზედ ღამეა დადარ შეიძლებოდა, მონასტრის თავისი საკუთრება ქვანდა, — მოძრავიც და უძრავიც. მართალია ეს ქანება თითოეულ კაცის კერძო კუთვნილება არ იყო. კერძო საკუთრებას კი არ ადგენდა, არამედ საზოგადოს, მაგრამ მაინც ხომ საკუთრება იყო — და თითოეულ მონაზონს წილი ედო ამ ქონებაში, ერთი სიტყვით ჩვენ ვხედავთ, რომ მამულის საკუთრება, სწორედ ის, რასაც ასე გაშვებით ეკუთვნოდა და თავიდან იშორებდნენ ხოლმე მონაზნები, რაც სიღატაკისა და ქაღწულების აღთქმისა სდებდნენ, მათთვის მაინც საჭირო გახდა, უიმასოდ არ სებაბა ადარ შეეძლოთ. ახლა მონასტერი სამეუწილო ძმობას წარმოადგენდა რომელსაც საზოგადო საკუთრება ჰქონდა და საერთოდ აწარმოებდა საქმეს. მართალია, სიგლახაკის აღთქმა მონაზნობის უმთავრესი მცნება ირღვეოდა, მხოლოდ ზნეობრივი მცნება საკუთარი მუშაობით ლუკმა პურის შოვნის შესახებ და იყო შერჩენილი, მაგრამ ესეც უნდა სთქვას კაცმა, რომ არც ამ სიგლახაკის იდეალის დარღვევას, არც იმ წვლილსა და შესაწევარს, რომელსაც მაშინდელი ქართველი საზოგადოება მონასტრებს აძლევდა ხოლმე, ჩვენის ერისათვის უნაყოფოდ და ამაოდ არ ჩაუვლია. პირიქით, მეუღაბნოენი თავის ერისათვის თითქმის სრულებით გამოუღებარნი იყვნენ, ხალხზე დაშორებულთ. ეოველგვარ ადამიანურ ცხოვრების პირობებს მოკლებულთ, მუდმივ მშვიერ-მწყურვალთ რის გამეტება შეეძლო? ისინი მხოლოდ პირად ზნეობრივ წარმატებასა და სისრულეზე ზრუნავდნენ და „ცოდვილ“ ქვეყნისა არა უნდოდათ რა; მონასტრების დაარსების შენდევნი, როცა მონაზონი დარწმუნებული იყო, რომ მას მცირედი საქმელ სასმელი მაინც ეზებაოდა მუდმივ, ვისაც ძალი და ღონე შესწევდა მთელ თავის დროს გონების მუშაობას შეაღებდა, — მწერლობა იყო თუ მხატვრობა, საეკლესიო გალობა იყო თუ სჯულთ მეცნიერება.

ოღონდაც დიდა კულტურული ღვაწლი მიუძღვით ამ მონასტრებს სამშობლოს წინაშე; განა მდიდარი საეკლესიო მწილობა და მრავალმხრივი ხელოვნება სულ მათი შექმნილი და აღორძინებული არ არის? მაშინდელი მონასტერი სავანე იყო უმაღლეს გონების განვითარებისა.

ივ. ჯავახიშვილი
(შეზღვი იქნება)

რედაქტორი ფ. გოგიჩაიშვილი
გამომცემელი თ. დი პავლე ი. თუმანიშვილი.

ეჭვით აღიქმულად დატოვებულია. დატოვებულია განაგებულად. ხანძარი: „ჩვენთანა არს ხორციელი კეთილი და თქვენთანა არს ზეადარი კეთილი; და ესე შეგზავნეთ ურთიერთს: თქვენს მასწავლებელს გუგუნიანთ წმინდათა ღირსთა თქვენთა ცხოვრებასა, მას და შეგზავნა და სიყვარდისა და ძუღლისა წუგნი დიას გუგუნიანთ დახმად წმინდათა თანა ძუღლთა თქვენთა. და ჩვენ აღვთქვათ ცხოვრებასა წუგნსა და ცხოვრებასა შევღთა წუგნთასა“ (ibid. id.)

დავაკვირდეთ დაფანჯურის აზრს: მას ხორციელი დიდება აქვს. შეძლებული და მთავრის წინაშე დამსახურებული კაცია, გრიგოლ ხანძთელს კი არა აბაძია, ხორციელ დიდებას მოკლებულია, იგი სწორედ ამ ხორციელ ან ქვეყნის დიდებას გამოეცა, სამაგიეროდ იგი სულიერ კეთილით არის აღსავსე; დაფანჯური კი სწორედ ამ სულიერ კეთილს არის დანატრებული, უნდა, რომ ზოგჯერ შეიძინოს. რასაკვირველია, თუ აღაშინას სურს სულიერი კეთილი დაუწეროს, ამისათვის მან პირადად უნდა იღვაწოს, წევობრივად სრული გახდეს და სულიერი სათნოება დაიმკვიდროს. ამას ქადაგებდა იესო (მოციქულთა იგავი მდიდარ ფარისევლის შესახებ). ამას ქადაგებდნენ მისი მოციქულები და სახარება. როგორც სხვანაირი წევობრივ შეხედულების შეწყნარება შეუძლებელია! შემომოყვანილი დაფანჯურის სიტყვები გვიჩვენებენ, რომ იგი სულ სხვა მოძღვრების მიმდევარი იყო: მას საკიროდ არ მიაჩნდა პირადი წევობრივი მოღვაწეობა და წარმატება. ან იტანდა, რა კი მას ეგონა, რომ სრულ სულიერ კეთილის დაუწეობა მონაზონობის საშუალებით შეიძლებოდა, დიკანჯური გრძნობდა, რომ იგი სულიერ კეთილს ვერაფერს ვერ ელირებოდა; მაგრამ სულიერ კეთილის შეძენა სხვა საშუალებითაც შეიძლებოდა. ეს საშუალება აღებ-მოცემობა იყო, გაცვლა ანუ, როგორც დაფანჯური ბრძანებს, შეზავება: გრიგოლ ხანძთელი თავის წმინდა ლოცვების „მონაწილედ ჰყოფს“. მოიხსენიებს, მის სიკვდილის შემდეგ ნებას მისცემს, რომ დაფანჯურისა და გრიგოლის ძეგლები ერთად დაემაჩნათ. დაფანჯური დარწმუნებული იყო, რომ ასეთ საშუალებით იგი სიკეთის კოდეტა განკითხვისაგან თვალს დაიხრებდა, სრულ სულიერ კეთილს დაიმკვიდრებდა. ასეთ საშუალებისა და ხსენების დაფანჯური თავისა და თავის მეგობრის საცხოვრებლის, ქონების მონასტრისათვის შეწირვას პირადებოდა; ამ გზად გრიგოლი და მისი მონასტერი ხორციელ კეთილს დაიმკვიდრებდნენ. ამას დაფანჯური შეზავებას ეძახის და ჩვენ შეზავებას ეძახა დაეარქვათ. ცხადია, რომ ეს შეზავების ეთიკა ნამდვილი აღებ-მოცემობაა, ვაჭრობა. როგორც ვაჭრებმა და დაეკვიდრდა ეს წევობრივი მიმართულება. ვის უფრო მეტად უნდა იმეც მის ვაჭრებობაში. მონაზონებს, თუ საერა პირთა, ამის თქმა ჯერჯერობით არ შეეძლება. ეს კი მხოლოდ, — ორივე მხარე (ibid. და კე) ამ შეზავების ეთიკის კმაყოფილი იყო: მონასტერს აუარებელ შემოწირულობას უქადდა იგი, ხოლო ერის კაცებს სულიერ კეთილისა და ცხოვრების ახალ გზას უჩვენებდა. მერე რა ადგილი და შეზიდულობანი გზა იყო იგი: არც თავის შეწუხება, არც პირად ცხოვრების წესის ცვლილება იყო საჭირო, მხოლოდ ხორციელი კეთილი, ქონება და სიმდიდრე ემაროდა.

რა თქმა უნდა. „შეზავების ეთიკის“ ქრისტეს წევობრივ მოძღვრებასთან არაფერი აქვს საერთო, სახარების ზემოაღნიშნული იგავი ცხადად გვიჩვენებს ამას. პავლე მოციქულის უფრო მეტად აქვს გამოთქმული ის აზრი, რომ შეწირულობასა და ქველმოქმედებას თავისთავად არავითარი მნიშვნე-

წევობრივ მოძღვრების ისტორია

საძარტველოში

წერილი პირველი

ქველმოქმედება და საქველმოქმედო დაწესებულებანი (გაგრძელება)

მონაზონობის ძირითად შტოებს — სიგლახაიკს ილიტში — დარღვევამ და სამონასტრო მამულების შეძენის სურვილმა დიდი გავლენა იქონია ბერების წევობრივ მოწოდების მიმართულებაზე.

არც ერთი ქრისტიანი მაშინ ისე არ შესწირავდა რაიმეს მონასტერს, რომ განსაზღვრული და სავალდებულო პირობა არ დაედო, რასაკვირველია, სამუდამო სულის მოხსენებისა და აღაპის თაობაზე.

ამგვარად შეწირულობა უსასყიდლო არ იყო და ქველმოქმედების ნიშანწყალი ოდნავ-და ემჩნეოდა; როცა რომელიმე აზნაური ან ხელისუფალი მონასტერს მამულს ან ფულს მიაჩემებდა ხოლმე, ის იმაზე კი არა ფიქრობდა, რომ ქონებრივად ეხმარებოდა ბერებს, არამედ მარტო იმაზე, რომ წმინდა მამები, რომელნიც უფლის წინაშე კადნიერ იყვნენ, მის სულის სიკვდილის შემდეგ ღვათებს შეევერებდნენ. კაცი რომ ჩაუყვირდეს, ამისთანა შემთხვევებში შეწირულებანი არ იყო, არამედ სამუდამო სასყიდლო სამუდამო აღაპის გაშენის გულისათვის. ერთის სიტყვით, ნამდვილი აღებ-მოცემობა იყო. ასე უყურებდნენ თითონ შემწირველებიც: აი, მაგალითად, რას

წილობა არა აქვს, თუ რომ აღმოჩნდნენ პირადღად ზნეობრივი. ნორმატება არა სიერს და მისკენ არ მიისწრაფვის: „მ. ლათუვაჟი. მთ. ჟაველი მინ. კუბა ჩემა (კლასიკთა) და მგვ. სტენი ზორგნი ჩემნი დასწავლად და სიუარდელ არა მქონდე, არაავე საჩუკებელ არს ჩემად“ (ა. კორინთელთა XIII, ვ). დანს კაცი რომ გმარებოდეს თავის. უძლურ მოყვასს ან მონასტერს, ის კი არ უნდა ჰქონდეს ფაქად და სი. უმკველია, სულიერ კეთილს დავიძახებურებ და გვსონდები, არამედ მარტო ოდენ ღრმა სიბრალული და სიყვარული, გულწაფელი სურვილი, რომ გლობაციასთავის ეშველნა; იმ ტომ რომ პავლე მოციქულის უკვდავ სიტყვებითა არ იყოს, „სიყვარული სულ-გამქელ არს და ტყბად. სიყვარულს, არა ჭურდს, სიყვარული არა შიდაობს, არა განდაზნის, არა სარტყნად იქნის, არა ეძაგნ თავისას, არა განდაზნის...“ (იბიდ XIII, 4, 5, 7).

მაგრამ საბარების მთლიანი მოძღვრება მთელი შეიქცა. როცა ქრისტიანობა მალე წოდებთა წევრებმაც მიიღეს, მაშინ უნებლიედ დაიბადა საკითხი, თუ როგორ ცხოვრობდნენ მდიდრები. ყველამ კარგად იცოდა იესოს სიტყვა, თუ რა ღვლია, თითქმის შეუძლებელია, რომ მდიდარი სამოთხეში შევიდეს, თუ კი იგი თავის ქონებას გლახაკებს არ დაურიგებს და ქრისტეს არ შეუდგება. რასაკვირველია, თუ მდიდრებს ცხოვრების იმედი უნდა გადაეწყვიტნათ, მაშინ მათთვის არავითარი მნიშვნელობა არ ექნებოდა ახალ სარწმუნოების შილებას. ეს რომ თავიდან აეცრლებინათ, საეკლესიო მწერლები გულმოდგინედ შეუდგნენ იმ ფაქტობების გამოკვევას, თუ როდის ან როგორ შეიძლება, რომ მდიდარი ცხოვრობდეს. პირველად ასეთი მოსაზრება კლიმენტი ალექსანდრიელმა გამოიტყვა; ის ამტკიცებდა, რომ სიმდიდრე მხოლოდ ღირსაა: თუ მას სამართლიანად მოვიხმართ, მაშინ იგი სამართლიანობას ემსახურება, ხოლო თუ მინშე უსამართლოდ მოიხმარს, მაშინ იგი უსამართლობის მსახურად აღმოჩნდებაო. (Tis é σοφία πλούτου 14, 5-10). ამის დავაჯაბად ყოველი მდიდარი, რომელიც თავის სიმდიდრეს გლახაკებსა და ქველმოქმედებს მოახმარს, ცხოვრობაო. ამის მიხედვით საეკლესიო მწერლები მუდამ უჩრქვდნენ ბოლომე მდიდრებს, რომ თავიანთი ქონება ვალუაზვად დაერიგებინათ საქველმოქმედო საქმეებისათვის, იმიტომ რომ ისეთი ზოწყალები ცოდვებისაგან იხსნის ადამიანს (პოლიკარპეს ეპისტოლე ფილადელფიელთა მიმართ, X, 2). პერმესის „მოძღვარში“ თითქმის დაფანსულის „შეზავების“ ეთიკის მსგავსი მოძღვრებაა მოყვანილი; მაგრამ პირველ საუკუნეებში მაინც კარგად გრძნობდნენ, რომ ქველმოქმედება წარუღლის გულიდან უნდა მომდინარეობდეს, რომ ეკლესიისათვის შემოწირულება-კი არ იყო საკმარისი, არამედ მართო ქრისტიანეთა სულიერი სიკეთე. იოანე ოქროპირს ხშირად უთქვამს მდიდრებისათვის, რომ ეკლესიას არც ოქრო, არც ძვირფასი თვლები არ უნდა, მხოლოდ თქვენი ცხოვრება სურსო (Homil 60 in Matth.)

მაგრამ ცხოვრებამ მაინც თავისი გაიჭანა და „შეზავების“ მოძღვრებამ ფეხი მოიკიდა. ასე მოხდა ყველგან საშუალო საშუაუნეებში, ასე იყო ზენზიაც, როგორც ზემოდ იყო მოხსენებული. ეს მოძღვრება ძვალი-ჩბილში უჯღებოდა ქალთველ ხალხს იმიტომ, რომ იგი საერო უფლებებრივ მხროვნობისათვის უფრო მისაწვდომი და გასაგები იყო, ვიდრე საზარების მაღალი მცენება. თანდათან „შეზავების“ ეთიკა იმდენად განმტკიცდა, რომ მხოლოდ პირადი სარგებლობის მოლოცვითა და სწირადღენ ხოლმე პონასტერს ქონებას. შვეიცარი

[illegible]

ამგვარად ხეობრივმა მიმართულებამ დაჰბადა საინტერესო
უფლებრივი რწმენა: რაჲმ შამუდს აწიდაცდენ შინსტერს ან,
რ-გონც ხაგვლებზე ეწერა ხოლმე, ამ წმინდანს, რომლის სახელი-
საზედაც შერბულები იყო შინსტერა, შეწირვულები და შინსტერები
ამ შამუდს წმინდანის საკუთრებად საუფადდენ, — იგი იყო შამუდის
პატრონი. და თუ გინამე გაბრუნდებოდა და წმინდანის უფლები
შედასკეს კანონისხედ და ამ შამუდს შადაცხება, რომელად
ცადეთა შიტეკების მეუხების და საქათის კანკათების დღის წა-
შისორლები გუდისათვის შესწირეს მას, შამინ თათა იგი შეუ-
რატყუილი წმინდანი ითქვამდა შერს და კადუნდოდა შიტერს. თუ-
ხედს შამუდებელს. თ. შაგილითად, რას ამბობს მეფე დავით
ილშაშენებელი. თუ ჩემი, შენდამი შემოწირული მამული ში-
თებისას და დიდებულო წესი დაირღვიოს ვინმემ, აშენ, უფად
წმინდის ღვთის შიშად, განუთხას მასს ხორცთაგან, განუგ იგი
წაწილისაგან ცხუნებუდას და შერი იმე, ვითარცა შამუდის
შენს, ნეტრათს ზედა. ხოლო შერ წმინდი. დამათ შამუდის
შამა ში, იდეს დახედეს ქაიტი, დამათ განუად უთქვამდა
ტომთა და ხეჰეთა, წამუდდგ და განესტე და, კითარცა შამ-
წესებელს. შერს ზედა, გვრათ შერი იმე. შამათ ღვთისათა (შო
მლ. ისტ. სბ. 1828 წ. გვ. 18). ამ ნაწილში გუარაღე-
ბის ღირსთა საგულისწიერო სიტყვები აუთარცა შამუდის
ბელსა შენსა ბელს, გვრათ შერი იმე. შამათ გან-
წედა ეს ხეგნითი ზეფურ კანკათების დღე ამ წეკ-
დებრც ქეჰნორ შამუდისათვის, რომელიც შამინ სატარედი
აჩსებობდა? იგივე შერისხება, იგივე შამუდისადი, რომელიც
შერწესებელ შამუდისადის დახვას იხუჯობს, იგივე შამუდის
შიტეკები და წეკუდებრცა დახედობს. ოღონდაც, რომ არ-
ფრით არ განიწიოდა. რა დაშორებული იყო იმე დროს
ეს განკითხვის დღე იმ სურათზე, რომელიც იესომ თავის
მოწაფეებს დაუხატა! სადა იქ საკუთრებზე ლაპარაკი,
მამულის მოშტაცებელზე და შერის ძიებზე, ან კი მოხსე-
ნებულა იქ შერის მოძიებელი, შეწუნებული წმინდანი? ერთი
სიტყვითავე არ არის.

არა. ამ სურათს არაფერი აქვს იესოს მოძღვრებასთან
სხერათო, ეს სურათი ზეცოურ განკითხვის დღეს კი არ გვი-
ხატავს, არამედ ქვეყნიურ, დღიურ ფარაშსა და შურისა და
სისხლის ძიებაზე დამყარებულ ს.ს.ამართლოს. ამ ნაიზად მა-
შინდელი სარწმუნოებრივი და ზნეობრივი წარმოდგენა ზე-
ცოურ სიმაღლისაგან და სიჭედაკისაგან ქვე ჩამოვყავა და
მიწაზე დავცე. ეს ასეც უნდა მომხდარიყო, რაკი სარწმუნოე-
ბრივ საქმიებს ეკონომიური და ყერძო ფულებრივ აწევა.

სიბი გაუჩიეს. რაც უფრო მეტად განმჯივრდებოდა ასეთი რჩე-
რისიგზი ზრუნვა, მით უფრო მეტად უნდა დაეხმოს იმ
მაღალი წარმოდგენაზე, რომელიც, განუხილველ სი-
ყვარულსა და უშუალოდ გულში ჩაწერულად დაფარდობდა
და ღმერთ კაცობრიობისადმი დამყარებული, რომელიც იესომ
თავის თანამედროვეებს წაგვანა.

რასაც იგიველია. ხელოვნება ცოდნისაგან თავის დაღწევა
ადილი იყო. ამისათვის საჭირო იყო მხოლოდ იესო დიდი
ქონება მქონოდა. და რომელიმე მონასტრისათვის შეგრი ქო-
ნება მამულად ან თუქლად შექმნილია. თუ მიტოვდა მოწყდა
მონასტრებს დიდხალი შემოწირულობები. რა ჰქონდათ მათ!
მამულები, სახანო და სამოვარი ადგილები, წყაროები და
სხეილთები საქონელი, ყმები, საღვთო ვაჭრები, სახლები
და ქულები. მას გზადა ამ ქონების უმეტესი ნაწილი
სახელმწიფო და სხვა მრავალი გადასახადებისაგან და ბე-
რისაგან განთავისუფლებული იყო. საკმარისი კაცთა თითოეულ
მონასტრის შეოქმედების წიგნები გადიოდა. რომ დარწმუნ-
დეს, თუ რა თავისუფალ და უპრობლემო ცხოვრობდნენ
ბერები.

მას შემდეგ. რაც მონასტრებში ქონების შეგროვებასა
და დაუნჯების ხელი მოეწყო, მონაზვნები, რომლებიც
ცდილობდნენ, რომ მათს საკანში შეძლებულ და სახელოვან
გვართა შეიღებოდა შესულიყვნენ; თავისმართ შეძლებულნი, უფრო
ცხოვრებით დამშვიდდნენ და ფეხსასვლელის სიამოვნებით შე-
თარებდნენ თავს მონასტრში და მთელი თავიანთი ქონებას სა-
განეს შესწირავდნენ, იღონდნენ მათთვის შეცვრი სამონაზვნო
მოღვაწეობის წესი შემსუბუქებინა. გიორგი მთაწმინდელი,
მოგვითხრობს, რომ ასეთ ბერებს ხშირად უნდოდათ ხოლმე
ათონის მონასტრში ბერად შესვლა, მაგრამ ექვემდებებოდნენ
დღით პასუხად ერყოდათ ხოლმე. თქვენ უნდა არა წახვე-
დნენ და დაეხმეოთ ხეივანს. მისეთე გეგმასაც, განსვენებთ გზაზე
ყოფათ (ცხოვრება იმ და დღევანდელი. საეკლ. მუზეუმის გამო-
ცემა 46). მთაწმინდელი, ექვემდებებოდნენ პირებს არ უშვებდა მონა-
სტრში და აღკვეთაზე უარს უთხრებოდა, მაგრამ საქართვე-
ლოში საქმე სხვადასხვა მიდოდა და მკაცრ მონაზვნობის
წესი თანდათან დიდებულ და შემოღებულ ბერების გულსა-
თვის გააღვიძრეს წინაშე დგას. გრიგოლ მთაწმინდელისა ც-
კი — იმ გრიგოლს, რომლის სიმაჟათე და მოუდრეველი. სამა-
რთლიანობა სახელგანთქმული იყო — ეტყობა, რომ, ცოტა არ
იყოს, გვარისთვის და სიძლიერის მოწყალების თვალთ
უყურებდა! იმ, მთაწმინდელი უთხრა თეოდორესა და ქრისტე-
ფორეს, როცა მათ ყმა-არსენი, აზნაურ მირიანის შეიღო,
და ფურები მიაბარა იფხაზრდელად: „თუაღნი თქვენნი ფეხედ
მარადის მათხელა: და ეგებნენ დაიჭებულესა მშობელთა: მთ-
თთა და სარგოვანა მთა — ქრისტეს მიმართ და ხუცე გვა-
ხაოთ მამარა“ (ცხოვრება მთაწმინდელი. პრ. მარტის გამოც.
TAVRIN II PACHK. წიგნი VII, კვ).

ლიბ დიდებულნი და მდიდარნი მონაზვნობას ეტან-
ბოდნენ, მაგრამ ამასთანავე სამონასტრო მოღვაწეობის სიმკა-
ცრის შემსუბუქებას ცდილობდნენ. ეს ერთი ერთმანეთის და-
მარტოვებელი გარეგნობა იმით აღსნება, რომ მონაზვნობის
უმაღლესი მართა და დედა, სხვა ბერის უფრო დაფრეხულია ქონ-
ებათ და სწორედ აღარ ესმოდით, მონაზვნობა, როგორც მოწე-
სიონი, ღვთისნიერ იდუაღ ძლის პატარად მომზად და ის კი
აღწეულად იყო, რომ, თუ აღმზინი სამონაზვნო აღაქმას და-
ბრუნებდა, უფლები არა ჰქონდა მონაზვნის სახელი ეტარე-
ბინა. ერთი სიტყვით გარეგნობა, მონაზვნის სახე და წესი

უმაღლესი იყო, მონაზვნობის მიხედვით — ძალიან დაღმრთებული
არის იყო კაცი ბერად აღკვეთილყო, რომ ყველა ცოდვები
მისტეგებოდა. რომ მონაზვნობის გარეგანი სახე მართლმად-
წოდებლობის მიხედვით ძალიან მიახლოდა. იქიდან ჩანს, რომ მკორე-
წოდებან. პატარა ბავშვებსაც კი მონაზვნის ჩოხას აცმევდნენ
და ბერად აყენებდნენ; მაგალითად. გრეგოლ ხანძათელის წება-
ყოფლობით დიდებულია აზნაურმა მიჩანა თავისი 6 წლის
შვილი სამონაზვნო ჩოხით შემოსა და ბერად შეაყენა (ibid.
კვ); თვით გრიგოლი ურჩევდა ყმა ეფრემს ბერად შემდ-
გარიყო (ip კვ. კვ) თავის საქციელის გასამართლებლად
ხანძათელმა არქიმანდრიტმა იესოს შემდეგი სიტყვები მოყუ-
ნა (ibid. კვ): „კაცდო ყმა მისა მაგას მოსოლოა ჩემდა და
წუხიყენებთ მაგას, რამეთუ იგი ყოთარა არს სასუფრეელი
ცათა“ (მათე XIX, 14 მარკო X, 14). რა თქმა უნდა იესოს
ამ სიტყვებს არაერთი ადამიანი არ აქვს მონაზვნობასთან
და სულ სხვა აზრით იყო ნათქვამი. იმედო, რომ ყმაწვი-
ლები და მკორეწოდებან ბერად შეყენებას აზნაურთა
წინაშეგლობა არ ჰქონდა, იმატომ რომ მონაზვნობის აღ-
ქმის აღმზინი ნებაყოფლობით თავის სურვილით და შეგნე-
ბულად უნდა დაედო. ბავშვებს კი. რასაც ირველია, არ შე-
ძლოთ შეგნოთ, თუ რა იყო ან ქაღალდების დაცვა ან არა
და სიგლახაყისა და უპოვარების აღაქმის ასრულება. ყმაწვი-
ლების ბერად აღკვეთის დროს მონაზვნობის ძირითადი და
და არსებითი შეგნება ირველია და ამასთანავე აღმზინის
პირადობის თავისუფლება ძალიან განგებთ ილახებოდა. ამი-
ტომ რომ ხოთი ან ათი წლის ბავშვს ვერავინ ეტრ შეარყობს,
შესძლებს ან მოინდომებს თუ არა, რომ თავისი ქაღალდები
ლიცვის შემდეგში და სრულის სიღარიბეში აღიზიანოს ცხოვ-
რება. ამგვარად, მონასტრებში ისეთი ბავშვები იყვნენ ხოლმე,
რომელნიც ძალიან იყვნენ მონასტრში შეყენებულნი.

მაგრამ მონაზვნების შესწრაფება და მიმართულებ-
ბა ახლანდელი შემდგომი მონაზვნობის დამფუძნებლები
და მამახალისი ხედავდნენ, რომ ბერები სამონასტრო
მამულების მოვლას და დამუშავებას ძალიან ბევრს დროს
ანდომებდნენ, სემეურნეო და საგამგეო საქმეში ამასთანავე
იგი იყვნენ გარდაუღნი, რომ ხშირად სრულებით ავიწყდებო-
დათ თავიანთი პირდაპირი მოვალეობა და დადებული აღაქმა
და მუდმივ ერთმანეთის კიცხვაში და კილიაში იყვნენ. რომ
ეს თავიდან მოეშორებინათ და მონაზვნები მშვიდობიანად ყო-
ფილიყვენ და მარტო თავიანთი აღაქმის ასრულებაზე ეზრუ-
ნათ. მონასტრების დამაარსებლები და მამახალისები ცდი-
ლობდნენ, რომ ბერები სამეურნეო საზრუნავსა და მამულის
მოვლა-შემუშავებას დაეშორებინათ. სამონასტრო მამულების
გამგეობა და მოურავობა ერისკაცებს ჩააბარეს, ბაღებში, ვე-
ნახებში და მიწდრად მუშებს აშუშავებდნენ ხოლმე. ყველა-
ფერი მხამარეულად უნდა მოეზამეოდათ წმინდა წამესა,
რათა ღვთისათვის იდნენ განუთხარნი, მს. მხოლოდ, „ზიგა
საწუთროსა ზრუნვასა, ჰზრუნავდნენ (და წინაშე ღვთისა) შე-
ხება და გუნჯა ღუგუნა (1123 წ. დავით აღმაშენ. ანდრეი, შიო
მღ. ისტ. საბ. 16). დავით აღმაშენებელმა თითონ განსაზღუ-
რა და გაუყვანა, თუ რამდენი პური, ღვინო და სხვა ყო-
ველგვარი საზრდო უნდა მისცემოდა ღმერთად შიომღვიმის
მონასტრის ბერს. (შიომღ. ისტ. საბ. 16—17). ამასთანავე
უზრუნველ ჰყოფდნენ ხოლმე ბერებს მეტადე ყველა ყრბო
ანუ საკუთარი მონასტრების დამფუძნებლები. ამასთანავე
მონასტრები — შემოქმედნილ გრიგოლ ხანძათელის სიტყვ-
ების წინააღმდეგ, რომ მონასტრების დაახლება მხოლოდ გლა-

ბაქებს შეეძლიანთა, — ბლომად იყო საქართველოში. მაგ., მცხეთის კათალიკოზის სამწყსოს წესიდან ცხადად ჩანს, რომ სამცხე-საათაბაგოში ყველა დიდებულ მწიგნობარს გვარებს თანადიანთი საკლთარი ონისარები ჰქონათ (იხ. Баградзе Археолог. музей. до Гурii и Аххаpi, გვ. 79 - 80) რასაკვირველია, თითოეულ ექვსეულ მონასტრის პატრონი ცდილობდა, რომ სხვებისათვის ბერების მზრუნველობაში ეჯობნა, და ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ. ვაჰანის მონასტრის პატრონი მის მიერ აღწერილ სამონასტრო ტიპიკონში იმბოძს: მე „უოღო“ კრძალუბრეგულობისა და უმოქმედისა მათასა მძიებელ ვარ და რათა არა ჩაბოთ იქნეს. ნაკდულეგანნი გაუჩანეს სარკადგ... გრუივე პერცა და ღვინოა გაუჩანეს, რათა მიეცემაღეს... (შიომღ. ისტ. სამცხე-საათაბაგოში). სამონასტრო მამულების მოვლა-მოურაოზაზე იგივე იმბოძს: „სოფელთა და აკართა შიწა მონასტრისათა სანიად გოდ სქდისუფელ ნეკა იდეს დაიდგინეს მონაზანი, არა შედგის კინა დაიდგინებოდეს“ (იქ 39).

თამარ მეფის ისტორიკოსიც მოგვითხრობს, რომ სხელოვანმა დედოფალმა ვარძიის მონასტერი ააშენა და „უელოფრით უზრუნველყო, ბევრი დიდი სოფლები შესწირა და შეუმზადა ტრაპეზისა შემოსევილნი“ (ქარ. ცხ. ჰიპონიძის გამოცემა, გვ. 462).

აი სადამდარს მიიყვანა, აი რით დაიღვდა მონაზნების წადილი, რომ ზნეობრივად სრული გამხდარიყვნ და უფლებადი ეთანხმებისა და პერდის შიწა მოესწათ: მრამის სრულის უარყოფითი. მათ ეგონათ, რომ რაკი ბერებს არავითარი ქვეყნიერი საქმე და საზრუნავი არ ექმნებოთ, მაშინ ისინი შრომად ღვთაებასა და ზეციურ სასუფეველზე ითქმობდნენ და მათს ზნეობრივ სისპეტაკეს არაფერი არ შეეხოხადდა.

იგ. ჯაფარიშვილი.

(შემდეგი იქნება)

ზნეობრივ მოქალაქეობის ისტორია

საქართველოში

წერილი პირველი

ქველმოქმედება და საქველმოქმედო დაწესებულებანი

(დასასრული.)

ასე და ამ მიზეზის გამო უარყვეს მონაზნების შრო-
მა და გუშაობა ლუკა პურისათვის. ამჟამად გზა გაიარა,
როგორც სჩანს, მონაზონობამ სხვა ქვეყნებშიაც, მაგ. სომხეთ-
სა და ასურეთში. მხოლოდ დასავლეთ ევროპის მეცნიერები
სულ სხვანაირად ხსნიან ამ შრომის უარყოფის პრინციპს და
ამტკიცებენ, ამ შემთხვევაშიაც ჩვეულებრივი სახელგანთქმუ-
ლი აღმოსავლეთის ხალხთა სიზარმაცე მოსჩანსო. პროფ.
ნოლდეკე (Noldeke) მაგ. ამტკიცებს, ვითომც თუ რამ
ასურის სიტყვა, რომელშიაც იგი მონაზონებს ურჩევს, მიწის
შემუშავებასა და მეურნეობას ნუ ეტანებით, ისევ ხეობია
ლოცვისა და ღვთის ვედრებაში გაატაროთ ზოლმე დროო,
აღმოსავლეთის მონაზონების სიზარმაცეს ამტკიცებდეს მხო-
ლოდ. გამოჩენილი გერმანელი მეცნიერი კიბოზს შემდეგ:
„აღმოსავლეთის ბერების სიზარმაცის საუცხოვო სურათის ერ-
თი პატარა ასურული. მოთხრობა იონაბადის შეილებზე გვი-
ხატავს... იქ სადილი თავისთავად უფარდება პირში უნაკლუ-
ლო კეთილმოკრწმუნე კაცს“ ((Wiener Zeitschr. für Kunde
d. Morgenland. XVII B. 2. Heft, გვ. 197—8). რასაკვირ-

ველი, ეს სურათი, ცოტა არ იყოს, სასაცილოა, მაგრამ მაინც ნოლდგეს ახსნა სწორე არ არის. მართალია, ჩვენ დავრწმუნდით, რომ ბერები ცდილობდნენ თავიანთი მოღვაწეობა და ცხოვრების ტვირთი შეემსუბუქებინათ. მაგრამ ამასთანავე ჩვენ დავრწმუნდით, რომ სულ სხვა გარემოებაში და სურვილში მოაფიქრებინა, მონაზონებისათვის შრომა და ლოკმა-პურის საზრუნავი თავიდან აეცილებინათ. დიხს, ჩვენ დავრწმუნდით: როცა მონასტრების დამფუძნებელნი და მამა-სახლისები მზამზარეულ სურსათსა და სარჩოს უჩენდნენ ბერებს და მუშაობას უზრუნველდნენ, მათ ეგონათ, როცა მონაზონები ქვეყნთურ კირგვარს მოშორდებიან, მაშინ შური და უთანხმოება აღარ იქნება მათ შორის და ზნეობრივად წმიდა და სრული გახდებიან. დიხსაც, აღმოსავლეთის მონაზონები გულწრფელად იტანჯებოდნენ და სურდათ, რომ შფოთი და სიძულვილი თავიდან აეცილებინათ და ძმური, ქრისტესმიერი სიყვარული დაემყარებინათ თავიანთ საცნებო, მხოლოდ ამის მისაღწევად, შურისა და ჩხუბის მოსაპოვის გულისათვის ამობდნენ უარს მეურნეობასა და მუშაობაზე. აი, მაგალითად, რა გარემოებაში მოაფიქრებინა სომეხ ბერებს ბაღისათვის თავი მიჰქნებინათ. პირველ ბერებმა, გვიამბობს გამოჩენილი სომეხთა მქადაგებელი ვარდან, რომლებმაც ეს უდაბნო აღმოაჩინეს და მოაწყვეს თითქმის ამ ორმოცი წლის წინად, ბევრი კარგი ხეილი ჩაყარეს. მაგრამ ეს ორი წელიწადი იქნება სწორედ, რაც ეშვება ჩვენ შორის ღვარძლი და შური, ჩხუბი და დავიდაობა ჩამოსთესა ამ ხეილების გემო; ეს ორი წელიწადი სულ მუდმივ მტრობასა და მწუხარებაში გავატარეთ და ვერაფერი ვერ ვიღონეთ, რომ ჩხუბი და სიძულვილი მოგვესპო როგორმე, და ბოროტება ავი სულეების შთაგონებით დღითი დღე იზრდებოდა. ერთ კვირას შევიყარეფით ძმები და ვუთქვით, რის მაქნისია ჩვენთვის ეს ხეილები, ან რის გულისათვის ვჩხუბობთ ჩვენ, ქრისტემ არა ბრძანა მარჯვენა ძვალის აღმოღება და მარჯვენა ხელის მოკვეთა და განგდება, ხოლო ასე სულისა ცხოვრება, სიქვეს ძმებმა; (ერე ყველანი თავის წალღის ასაღებად წავიდნენ და ჩვენ ყველამ მივადექით და ყველა ხეილები გავკაფეთ, ასზე მეტა, — ცხრა სენაკების წინ რომ დარგული იყო, თუთისა, კაკლისა, კომშისა, ქლიავისა, გარგარისა და მუხის ხეები, თან მე, ცოდვილი, ვამწვევებდი ძმებსა და ვეუბნებოდი: ნუ გეშინიანთ, ვინც ასე იქცევა, ის მიიღებს სასყიდელსა და არა სასჯელს; დიდება ჩვენს უდაბნოს და არა სიციხილი. ისე მოვიქცეთ ჩვენ... და დაუყარა ღამე სიმშვიდე (იხილე *Миръ, Собранихъ притчъ Вардана I*, 317 - 18).

რასაკვირველია, ამისთანა შემთხვევებში ლოღიკური შეცდომა მისდევდათ, იმიტომ რომ მტრობისა და შუღლის მიზეზს იქ არ ეძებდნენ, სადაც იგი ბუდობდა; ისინი ხეილისა, ხენათესვასა და სამეურნეო მუშაობას აბრალებდნენ ხოლმე, ნამდვილად-კი ყოველგვარ ქიშპობის და სიძულვილის მიზეზი მონაზონების შურიანი ხასიათი და ღვარძლიანი გული იყო. მართალია, ბერებს ავიწყლებოდათ, რომ შურიანი და ხარბი აღამიანი უსაქმოდ და უუგებოდ ადვილად იშოვნოდა მტრობის საბაბს, იმიტომ რომ, რუსთველისა არ იყოს, ავსთა კაცსა ავი სიტყვა ურჩევია გულსა, სულსა; მაინც ზემოთ-ყვანილი მაგალითი ცხადად გვიჩვენებს, რომ მოთავე ბერებს გულწრფელად ურდათ ამ საშუალებით ისეთი პირობები შეექმნათ ზერებისათვის, რომ მათ იდვილად მიეღწიათ ზნეობრივ და სარწმუნოებრივ სისხეტაკემდე. ჩვენ ვხედავთ, რომ აქ არაფერ შუაშია აღმოსავლეთის ხალხთა ხმაგავარდნილი სიზარმაცე.

ჩვენ დავინახეთ, რომ მონაზონები, რომლებიც კარგად სკეთრებას და ქონებას გაუზიარებდნენ, ისევ საკუთრებაზე დაჰრუნდნენ; მართალია, ეს საკუთრება საზოგადო, სამონასტრო საკუთრება იყო, მაგრამ მაინც ხომ მასში ყველას ედო წილი. ამ დროს მონაზონები ჯერ კიდევ ცდილობდნენ, თავიანთი შრომით მოგვრევით საზრდო. შემდეგ დროს, როგორც დავრწმუნდით, ეს ჯანსაყვლი პრინციპი დაიშალა და გავრცალა. ამგვარად მონაზონთა ძმობა დიდ მამულებისა და სხვა და სხვანაირ საკუთრების პატრონად გახდა, მრავალ მეფეების შეღავათობის წიგნები ჰქონდა ნაწყალობები, ყოველგვარ სახელმწიფო და ხშირად სახელისუფლო გადასახადებისაგან იყო განთავისუფლებული და თავისი ოფლით კი არა ცხოვრობდა, არამედ ყმების ოფლითა და ნამუშავებით ირჩინდა თავს და, ამგვარად, სხვის ოფლით სურდა ზნეობრივ სისხეტაკე დაემკვიდრებინა. ოღონდაც, ამ დროს მონაზონებს არავითარი უფლება არა ჰქონდათ თავიანთი თავისთვის წინანდებულად „გლობაკის“ სახელი დაეძახნათ. მონაზონები ამგვარად დაბეჭდულად და მატრონად წოდებას უფრო ეკუთვნოდნენ, ვიდრე უმწიწკლო ღამა-დატაკებს;

რასაკვირველია, ამნაირ გზას ყველა მონასტრები არ დასდგომიან; ზოგიერთი ცდილობდნენ პავლე მოციქულის მცნება პირნითლად აღსრულებინათ, მაგრამ მათ არ შეეძლოთ საზოგადო მოძრაობა შეიტყუებინათ. უკველია, შემოიღეს თუ არა სამონასტრო ცხოვრების წესი და მატრონაყოფილობას ზურგს შეატკიცეს, მაშინ ახალი წესის მოწინააღმდეგე ბევრი გამოჩნდებოდა და უბრძოლველად თავიანთი უპირატესობას არ დაუთმობდა; იქნებ საქართველოში ისეთი გამწვავებული ბრძოლა არ ყოფილიყოს, როგორც ათონის მთაზე (იხ. *Πορφύριον ἀσκη.* 1877, გვ. 177-188), მაგრამ მაინც სრულებით მშვიდობიანად არც ჩვენი მეუღლანოენი დაუთმობდნენ ასპარ ზს. ქართული სამონასტრო მწერლობა ჯერ სრულებით ხელუხლებელია, და, შესაძლებელია, შემდეგში ისეთი თხზულებები აღმოჩნდეს, რომელთაც ამგვარ ბრძოლის ევალი ეჩინოდეს. იქნებ სწორედ მეუღლანოეთა კიცხვა კრიტიკა ჰქონდა სახეში, როცა გრაგოლ ხანძთელი ამბობდა, უნდა შემოვიღო „ისეთი წესი საღმთო საეკლესიო ეკლესიისა შინა ჩემსა განწყებად ბრძენთაგანგანუ კითხველიო.“ (გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება, გვ. 10)

აქამდის ჩვენ საუბარი გვექონდა მონაზონებზე, რომელნიც საზოგადოების ქველმოქმედებით ცხოვრობდნენ; ესლა ჩვენ მეორე გვლზე გვექნება ლაპარაკი, სახელობარ გლობაკებსა და მათხოვრებზე. ზემოთ უკვე გამოჩვენებული იყო, თუ რომელს მათხოვარს ჰქონდა უფლება საზოგადოების ქველმოქმედება მიეღო. ესლა ჩვენ იმ ზნეობრივ მოძღვრების შესახებ უნდა ჩამოვიგდოთ საუბარი, თუ რა თვისებისა უნდა ყოფილიყო ქველის საქმარი, რომ მისი მიცემა ზნეობრივ ღვაწლს წარმოადგენდეს. საყურადღებოა სწორედ, რომ იმ დროს, როცა მონაზონები დარწმუნებული იყვნენ, ვითომც ზნეობრივ სიტუაციას დასაცველად საქმარი იყოს, რომ აღამიანს არაფერი ქვეყნოური საზრუნავი და სამუშაო არ აწუხებდეს და ყველაფერი მზამზარეული სხვისი ნამუშავებით მოსდიოდეს, ამავე დროს ქართველი განათლებული საზოგადოება იმის სჯაში იყო, თუ რა გზით უნდა იყოს ნაშოვნა ის ფული, რომელსაც საქველმოქმედოდ მოიხმარებდნენ. მერე რა საკვირველი, ზნეობრივად ფაქიზი აზრი ტრიალებდა საზოგადოებაში ამის თაობაზე! ისლად ამ ფულის და ქველმოქმედების მიცემა შეიძლება, რომელიც აღამიანს თავისი ოფლით და სხვა-

სიანად ნაშენი და შექმნილი ქონდა. წარმოადგენდა, ახსნავს საკუთარ სახლს და უნდა მოეხმარა სახლსა და სახლსა მამულის შემოსავლი, მეფეს-სახელმწიფოს სარგო და ერთადერთი შენებელი ისტორიკოსი მოგვითხრობს, მეფე გლობაქებს რომ ქველსაქმარს აძლევდა ხოლმე, ამას არ თუ შედარებოდა მართლმადიდებელი, ანუ სკოლაში, არამედ კლდე აქვითა ნაშენებდა... (ქართ. ცხოვ. ზ. კიკინაძის გამოც. გვ. 873). თამარ მეფის შემართებით კიდევ გვიამბობს, რომ ნახევროვანი დედოფალი აქვსაქმარს მისი განაგებდა და გოდენა ფეხსა გდასკათა მისცის და არა სასწაულო შემოსავლად განაგებდა (ibid. 645).

„ეკლეთა თვისთა“ შექმნილსა და „ქველსაქმარს“ იმიტომ აძლევდნენ ხოლმე გლობაქებს, რომ ქველმოქმედება მამულისა ან სახელმწიფოს შემოსავლიდან არავითარ შერად წნეობრივ ღვაწლს არ წარმოადგენდა და მეტადრე იმის გამო, რომ ადამიანს არც როდის არ შეეძლო ეთქვა, თუ რა გზით არის შექმნილი ის ფული, რომელიც სახელმწიფოსა ან სახატრო-ნო შემოსავლიდანაა მიღებული. ვის შეეძლო დამტკიცებინა, რომ იგი მძლავრობით ან უსამართლოდ არ იყო შეყვანილი, მხოლოდ ის, რაც ადამიანს თავისი ოფლით, სეინდისიერად შეუძენია, მხოლოდ ის იყო წმინდა და საქველმოქმედო, მოყვანისადმი ძმურ ღრმა სიყვარულისა და სიბრალულისა გამოსაცხადებლად გამოსადეგარი. ამგვარივე წნეობრივად ფიქში აზრი ქველსაქმარის შესახებ სომხეთშიც იყო გავ-რცელებული. ცნობილი მქადაგებელი ვარდანის, მაგალითად, ამტკიცებს, რომ „მთავრისა ან მეფის, და მოძღვრის სახლი შეუძლებელია უდანაშაულო იყოს ძარცვა გლეჯაში, იმიტომ; რომ მათ (მთავრის, მეფის, მოძღვრის) არ შეუძლიანთ გაიგონ სიმახილეთ, ან გულქვა, და ბოროტ მოხელეების წყა-ღობით, ან არადა იმიტომ, რომ ისინი ხან ნატყვენათ და ნაძარცვით, ხან ქურდობითა და ძალმომრეობით, ან შურის ძიებით“ (Мартъ, Сборы. притчи. Вардана).

ამ გვარად ჩვენ ვხედავთ, რომ ამ დროს, როცა მოს-წიხები ჭაღვლობისა და წნეობრივ სისხეცვას იღვდიან ასე გა-რცელებული იყო. რომ სამეფნო მუშაობა და საგუთარ ხე-ვათ ღუგმა შერის ჭაბის საქართველს უარქვეს. და მუშაობას და-წილი დაშორეს; ახვე დროს ზეშაღნიშნულმა ფაქტმა წნე-ბა რეგა მოძღვრება ქართული მოწინავე საზოგადოება დაარწმუნა, რომ მხოლოდ საგუთარს მუშაობით შეძლებია ქონება აკეთა-შობადება ადამიანს. მხოლოდ ეს საზოგადოების შეხედულება მხადუბდა გლეხობისა და გლეხის გლეხების მძიმე ტყაობას.

სად გაჩნდა პირველად ეს საგულისხმეობა. წნეობრივი შეხედულება ქველსაქმარის აუცილებელ თვისების შესახებ? ჩვენ ვნახეთ, რომ იგი გავრცელებული იყო სომხეთში, აგ-რეთვე დასავლეთ ევროპაშიც (იხ. Ratzinger, Geschichte d. Kirh. Armenien S. 116, 285). მართალია, იოანე ოქ-როპირის ნაწერებშიც აქა იქ მოიხსენიება მსგავსი აზრები, მაგრამ არსებობდა თუ არა ამნაირივე მოძღვრება ბიზანტიაში შემდეგ საუკუნეებში, სწორედ იმ დროს, როცა იგი გავრცე-ლებული იყო საქართველოსა და სომხეთში ეს უკრ გამო-კვეთილი არ არის, ხოლო დასავლეთ-ევროპას არ შეეძლო საქართველოსა და სომხეთზე პირდაპირი ჰქონოდა გავლენა. ამის გამო ეს საკითხი, თუ როგორ და როდის გავრცელდა იგი ჩვენს ქვეყანაში, უკრჯობით გამოურკვეველი უნდა დარჩეს.

რასაკვირველია, უნდაც რომ მაშინდელი ქართველ სა-ზოგადოებაში ყველას დაეწყო მეზობა და შეძენილი ფული და გაკეთებული ხელსაქმე მთლად გლობაქებისთვის მოედნა-

მეზინათ, მანაც საკმარისი არ იქნებოდა და უსახსრო და და-რბი ხალხი, შეხედურს დახმარებას ვერ ელრისებოდა. მართა-ლია, ქართველმა პირველ საუკუნეებში, როცა საფრ-ე-ალიპებს მართავდნენ ბოლმე, დარბაზის შენებო, ციხედაც არის, შიშვინი-წყევი გაეძლო, მაგრამ თანდათან ეს ჩვეულებაც ვიდრეოდა და საბოლოო ქონებას შემდეგ საუკუნეებში საქარ-თველოში მონასტრებს სწრაფდნენ. ბოლმე-ესეც ბერებს ჩაუ-ვარდათ ხელში და გლობაქებ ხელსაწიფლი დარჩნენ. საზო-გადოების ქველმოქმედების წყარო ორად გაიყო. უპირატე-სობა, რასაკვირველია. მონაზვნებს ეკუთვნოდა და გლობაქთა ქველმოქმედების ნაყოფილი დამზარებოდა, ამ დროს რამ-საფრო მმართველობა, საქართველოს მთავრობა არ მიშვე-ლებოდა ღარიბ-ღატაკ ხალხსა; მე IX საუკ. აგრეთვე წამადა-ტა დაწესა საქართველოში გდასკათა ნაწილი (გლეხებს კრიგო-სხნაქდეს, გვ. დმ.) თამარ მეფის მმართველს სიტყვებიც ნახს, რომ ეს დაწესება მე XIII საუკუნეებში დასაბამად საქართველოში (იხ. ქართ. ცხოვ. ზ. კიკინაძის გამოც. 48).

საიდან წარმოსდგა ეს დაწესება, ვინ ორბი ბეგრატ კურა-პალატს გლობაქთა ნაწილის შემოღება? შემოიღო ბეგრატმა სხვა ქვეყნების მიხედვით, თუ ამგვარ დაწესებას საქართველო თვითონ ქართველებმა იგონეს? 100% გადასახადი გლობაქთა სასაგებლოდ დასავლეთ ევროპაშიც არსებობდა. ბ. რატინ-გერი საბუთიანად ამტკიცებს, რომ გერმანიის 100% გადა-სახადი გლობაქთა სასარგებლოდ ქრისტიანობის პირველ ხანბ-ში წმინდა მამებმა უარყვეს იმიტომ, რომ მათ საჭიროდ არ-მიანდათ, ქველმოქმედების რაოდენობა განსაზღვრული ყოფი-ლიყო; თუ საჭირო იქნებოდა ღმრთიერს და სათნო ქრი-სტიანებს არამც თუ თავის შემოსავლის 100%, მთელი თავისი ქონებაც არ უნდა დაჰზრებოდა და დაეზოგნა მხოლოდ მე VI საუკ. დასასრულს, გლიის ეკლესიაში, სახელდობრ ტუ-რის სამღვდლო კრებაზე, ხელმოკრედ შემოიღეს გერმანიის 100% საქველმოქმედო გადასახადი შემოსავლიზე, მაგრამ ეს გადასახადი წესიერად არ შემოქმედდათ ეკლესიაში. შემდეგ კარლოს დიდმა (768—814) ისევ ბრძანება გამოსცა, რომ თითოეულმა მორწმუნე ქრისტიანმა 100% საქველმოქმედო გადასახადი მისცეს ხოლმე ეკლესიას, მაგრამ ამ ბრძანებასაც მხოლოდ კარლოს დიდის სიცოცხლის დროს ასრულებდნენ. შემდეგ კი ეს გადასახადი ფეოდალებმა ჩაიგდეს ხელში და თავის სასარგებლოდ შრიბმარეს. ასე გადავარდა და მოიშალა კარლოს დიდის განკარგულება 100% საქველმოქმედო გადა-სახადის შესახებ.

ვიფიქროთ: 100% საქველმოქმედო გადასახადი საფ-რანგეთის მიხედვით შემოიღო ბეგრატმა საქართველოში, კეკელიძე ახლო არ იქნება, იმიტომ რომ ჩვენს ქვეყანა და საფრანგეთი მეტისმეტად არიან ერთი ერთმანეთზე და-რბეზლნი, ხოლო არსებობდა თუ არა ამგვარი გადასახადი ბიზანტიაში გამოკვეთილი არ არის. უკრჯობით ვიცით მხოლოდ, რომ მთავრობამ ბიზანტიაში გლობაქების ზრუნვა საშვლედლობას მიანდა (K. Müller Kirchengeschichte, S. 284).

საქართველოში-ც ბეგრატმა სახელმწიფო საქველმოქმედო ნა-წილი დაწესა. ჩვენში ეს მოედულება იყო არ ძალგდა დაწაწი-ლებდა საქველმოქმედო ხალხს, არამედ თითონ საკრო მოკრება. იმიტომ შეუძლებელია ამ საქველმოქმედო ნაწილის შემო-ღებას საქართველოში პირდაპირი დამოკიდებულება ქაონ-დებ ბიზანტიასა და საფრანგეთთან. ამის გარდა საქართველოში საქველმოქმედო ხალხს 100% გადასახადსაც არ თუა შე-

დკარი, არამედ მთელ სხედშიეთის შემოსევის და დაბრუნებად ქვეყნების ხარჯის 10⁰/₀-ს ქვედმოქმედებას ასმარებდენ; ერთის სიტყვით. საქართველოში არსებობდა სხედშიეთა და არა სხედებისა ან კერძო საქვედმოქმედა თანხა. ამის გამო შერუდობელია, რომ იგი მაშადიანების 10⁰/₀ საქვედმოქმედო გადასახადის შიზადიეთი ყოფილიყო შემოდებული საქართველოში. საქვედმოქმედო თანხის გასანაწილებლად თამარ მეფის დროს შზრუნვედები („ზედამხედველნი“) იყვენ დაყენებული. ისტორიკოსი ამბობს, მაგალითად, რომ თამარ მეფეს „კლასკათავს განქანეს საწმუნარი ზედა-მდგომელები და ჟოგელა სმეფისა შიხსა შემოსავლნი. მადე თუა, შან დ და კარეთ, ჟოგელის ნათადი კლასკად მადეშოდა დაყვებლად კათისა ქართულისა დაყვებლად“ (ქართ. ცხ. ზ. კიკინაძის გამ. გვ. 490).

ერთის სიტყვით ჩვენ ვხედავთ, რომ ზნეობრივ მოგადობის ასრულებებზე ქართველი საზოგადოება და მთავრობა სამღვდელთობაზე ნაკლებად არ ზრუნავდა. თუ გავიხსენებთ აგრეთვე, რომ დავით აღმაშენებელმა საივადმყოფო დააარსა, სადაც თვით მეფე დროგამოშვებით სინჯავდა ზოლმე საქმლის გემოს და საცვლების სისუფთავეს, მაშინ არ შეიძლება აღამიანმა არა სთქვას, რომ ქართველი საზოგადოება თავის დროზე უძლიერ და სწელ მოყვასთა ტანჯვის შესამსუბუბლად დიდ მზრუნველობას იჩენდა. აგ. ჯაფარიშვიდი